

Формування пізнавального інтересу учнів до історії

Автор: Биць Микола Миколайович

□

Формування пізнавального інтересу учнів до історії

Сучасне навчання здебільшого виступає як процес цілеспрямованої, послідовної взаємодії вчителя й учнів, спрямований на засвоєння людського досвіду в певній галузі, що знайшов своє відродження в основних компонентах змісту освіти. Навчання є процесом двобічним, адже передбачає діяльність учня – учіння – і діяльність учителя – викладання. У свою чергу, процес викладання – це організація цілеспрямованого впливу викладача на учня задля досягнення певної навчальної мети.

В зв'язку з цим, у центрі уваги учителів є пізнавальний інтерес як важливе особистісне утворення та характеристика навчального процесу.

Сьогодні він розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Разом з тим вивчення масової практики навчання свідчить, що останніми роками за умов перехідного суспільства та реформування системи шкільної освіти, поширення масової культури, посилення впливу ЗМІ, в сучасній практиці інтерес учнів до процесу навчання поступово знижується. Ці явища зумовлені як загальними соціальними чинниками, так і особистостями сучасного стану системи освіти, педагогічної науки в Україні.

Особливої актуальності проблема дослідження розвитку пізнавальних можливостей учнів набула останнім часом у зв'язку з гуманізацією педагогічного процесу, якому притаманні: адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на особистість, що навчається, забезпечення можливостей її саморозкриття, саморозвитку, самореалізації; орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності.

Способи вивчення пізнавального інтересу учнів до історії

Психологи стверджують, що чим раніше людина усвідомлює свої психологічні особливості, тим раніше починає проявлятися в неї прагнення до вдосконалення власної особистості. Але це означає, що у напруженому, завантаженому навчальному процесі вчитель має виділити час і для діагностики пізнавальних здібностей своїх учнів.

Починаючи працювати з новим класом, учителю бажано з'ясувати ставлення учнів до навчальних предметів і визначити рівень їх пізнавального інтересу до історії. Це допоможе оцінити і загальний інтелектуальний потенціал класу, і особливості кожної дитини. На одному з перших занять можна запропонувати школярам анкету.

Анкета для вивчення інтересу учнів до історії.

Інструкція: заповніть таблицю.

Важливі Чому? Цікаві предмети Чому? Такі, які б ви погодились Чому?

предмети вивчати додатково

У 1,3, 5 графі таблиці впишіть не більше п'яти навчальних предметів з тих, що ви вивчаєте цього року і вважаєте для себе важливими, цікавими і такими, які б ви погодились вивчати поза шкільною програмою (назви одних і тих самих предметів можуть повторюватись в декількох графах). Поясніть свій вибір, вказавши в 2-ц, 4-й і 6-й графах таблиці позначення (номер) прийнятих для вас відповідей (відповідей у кожній графі може бути небагато, і вони можуть повторюватись). Можливі відповіді на запитання: "Чому ці предмети вам необхідні?". Цей предмет дає знання, що знадобляться в житті, у праці, у суспільстві, у спілкуванні з людьми.

Ця наука інтенсивно розвивається і відіграє важливу роль у житті сучасного суспільства. Знання цього предмета буде потрібно при вступі до вищого навчального закладу. Цей предмет допомагає розібратися у життєвих ситуаціях, подіях, що відбуваються, сформуванню світогляду. Цей предмет допомагає сформуванню корисних вмінь.

Цей предмет учи́ть розбиратися в собі й в інших людях, життя, обирати спосіб дій і поведінки, знайти своє місце в житті. Про важливість цього предмета говорять батьки і вчителі. Можливі відповіді на запитання: "Чому ці предмети ви вважаєте цікавими?":

Цікаво дізнатися про нові факти, події. Цікаво дізнатися про життя людей, їхню діяльність. Цікаво з'ясувати причини подій і явищ, закони розвитку природи, суспільства, людини. Цікаво слухати пояснення вчителя, читати підручник,

дивитися фільми, спостерігати досліди.Цікаво на уроках і вдома вирішувати задачі, виконувати вправи, практичні роботи, заповнювати карти, схеми, таблиці.Цікаво самому знаходити додаткові зведення, готувати повідомлення, виступати в класі з власними творчими роботами.

Цікаво самому знайти пояснення явищу, вирішити проблему задачу, провести дослідження, підготувати реферат.Цікаво, тому що сам учитель любить свій предмет, захоплений ним, і це відношення передається учням.Цікаво, тому що в класі багато хто захоплений цим предметом.Цікаво, тому що цей предмет розширює мій світогляд, пов'язаний з іншими інтересами (техніка, музика, спорт тощо).

Цікаво, тому що цей предмет складний, доводиться напружувати волю, увагу, зосереджено мислити, багато займатися, щоб досягти високого результату.

На першому етапі обробки результатів анкети простим підрахунком предметів, названих школярами в 1-й і 1-3 графах таблиці, визначаються лідери в розрядах найнеобхідніших і найцікавіших навчальній предметів. За цими ж параметрами з'ясовується місце історії як навчального предмета.

На другому етапі обробки результатів анкети досліджуються причини, з яких учні відносять історію до числа необхідних предметів. Якщо вони посилюються на відповіді 1 і 2, це означає, що вони бачать широку соціальну і пізнавальну значимість предмета; у відповідях 3 і 5 – особистісну і ділову; у відповіді 10 – світоглядну; у відповіді 6 – особистісну і виховну. Посилення на відповідь 9 говорить про малозначиму для учнів мотивацію вивчення історії.

Тривожним буде положення, коли необхідність вивчення історії учні пояснюють зовнішніми, особисто не значущими мотивами – 1, 2, 9.

За даними психологів, в історії як навчальному предметі, можна знайти всі види значущості, спірним є лише питання про те, що розуміти під її практичною, діловою спрямованістю.

На третьому етапі обробки результатів анкети досліджуються причини, за яких школярі вважають історію цікавим предметом. Заздалегідь усі запропоновані відповіді згруповані відповідно до джерел пізнавального інтересу: зміст навчального предмета – відповіді 1, 2, 3,; характер пізнавальної діяльності – відповіді 4, 5, 7, 9; характер відносин між учителем і учнями в процесі навчання – відповіді 8, 9, 10.

Відповіді 11 і 12 запропоновані оскільки чинниками "труднощі" і "легкості" навчання школярі нерідко відводять важливу роль у формуванні їхнього ставлення до навчальних предметів.

Усередині кожного фактора інтерес учнів до предмета теж можна диференціювати. Якщо в першій групі відповідей вони вибирають відповідь 1, то їхній інтерес до історії обумовлений фактологічною стороною предмета; відповідь 2 – їх хвилює моральна проблема; 3 – теоретичний зміст.

Інтерес до історії при відповіді 4 обумовлений прихильністю до способів пізнавальної діяльності на відтворюючому рівні; при відповіді 5 – на перетворюючому; при відповіді 6 – на творчо-пошуковому; при відповіді 7 – на творчо-проблемному.

При відповіді 6 джерелом інтересу служить характер відносин з учителем-предметником; при відповіді 9 – відносини в середині класного колективу; при відповіді 10 – поза навчальні фактори.

Ідеальним варіантом анкети буде рівномірний розподіл відповідей в усіх напрямках. Про низький рівень пізнавального інтересу до історії, його ситуативний характер красномовно свідчить набір відповідей 1, 4, 11. Такий самий висновок можна зробити, якщо історія як цікавий предмет знаходиться серед перших, а як необхідний – присутня тільки в другій половині списку, до того ж школярі не виражають бажання додатково займатися нею.

Анкету можна повторити наприкінці навчального року і порівняти не тільки зміни в рейтингу предмета, але і характер мотивації учнів. На початку нового навчального року відповіді школярів на запитання: "Навіщо я вивчаю історію?", "Чому саме у гуманітарному класі?", "Чому я очікую від уроків історії цього року?" і т. п. демонструють певний характер їхнього ставлення до предмета. Про це ж яскраво свідчить якість оформлення учнями своїх робочих зошитів, підбір афоризмів про історію, створення каталогу "Моя історична бібліотека", виконання як перше домашнє завдання.

Завдання на асоціації: "історія – це...", "історія – знати, розуміти і..." – показують, наскільки близьким чи далеким для школярів представляється зміст навчального предмета.

Наприкінці шкільних чвертей і півріч діти можуть відповідати на запитання нової анкети, що до помагає вчителю об'єктивно оцінювати ситуацію в класі, корегувати свою роботу з поглиблення пізнавального інтересу учнів до предмета:

Яке місце серед предметів, що вивчаються в цьому навчальному році, у тебе посідає історія? Які уроки / теми цієї чверті/півріччя особливо запам'яталися? Чому?

Які пізнавальні/домашні завдання з історії ти виконував з особливим бажанням? Чому?

Які книжки (фільми, спектаклі, телепередачі) на історичну тему ти прочитав (подивився) за цей час? Що ти пропонуєш, щоб у новій чверті зробити уроки історії більш цікавими?

Визначення рівня розвитку пізнавальних здібностей до вивчення історії

Індивідуальні особливості пізнавальних процесів, вікові зміни і цілеспрямоване досягнення результатів навчання яскраво діагностують спеціальні історичні диктанти, які можна проводити на початку і наприкінці навчального року. Для них підбираються оригінальні тести: з історії досліджуваної країни (періоду), що відрізняються своєрідністю авторського стилю. Історична інформація повинна бути викладена цілісно, але компактно; співвідношення фактичних і теоретичних положень у змісті диктанту залежить від школярів. Обсяг тексту відповідає обсягу письмових робіт з мови в цих класних (у межах 110-150).

Наприклад, учням 7 класу як діагностуючий диктант можна запропонувати текст з підручника В. Власова "Історія України". Данило Романович, яких князував у XIII ст., із когорта тих славних синів України, над якими не владний час. Мудрий політик, талановитий дипломат, блискучий полководець, Данило Галицький зажив заслуженої шани... Літописець повідомляє про нього таке: "Сей же король Данило був князем добрим, хоробрим, мудрим, який спорудив городи многі, і церкви поставив, і оздобив їх різноманітними прикрасами...".

З ініціативи Данила було закладено кілька нових міст, у тому числі Львів, названий так на честь Лева – старшого сипа князя, розбудована нова столиця – Холм. Данило всіляко дбав про будівництво фортець та оборонних споруд по всій території держави, закладав замки, церкви та монастирі, сприяв розвитку культури.

Літописець питається також бойовими подвигами князя, високо цінує галицький книжник полководницький хист Данила. В літописі переказані звернення князя до війська, в яких він закликав воїнів дбати про свою гідність та честь батьківщини. Данило докладав чимало зусиль, аби згуртувати руські землі для відсічі іноземним поневолювачам, демонструючи сусідам можливість успішної боротьби з монголами.

Безсумнівною заслугою Данила є його невтомна діяльність, спрямована на посилення єдності Галицького-Волинської держави, піднесення її

міжнародного авторитету. Історик Наталія Полонська-Василенко писала: "...Галицько-Волинська держава зайняла почесне місце серед європейських держав. Її міста викликали здивування, її армія доходила до Каліша та Оломунця, її військова тактика здобула славу. Незважаючи на тісні зв'язки з Західною Європою, культура. Закони. Релігія Галицько_Волинського князівства залишилися українськими".

Спочатку учні прослухали увесь текст і поставили уточнюючі запитання 9 незнайомі слова. Цифри при цьому не записувалися). Потім учитель повторно читав розповідь по абзацах, а школярі намагалися по пам'яті відтворити її максимально близько до оригіналу.

В ідеалі вони повинні були назвати: 3 власних імені (Данило Галицький, Лев, Наталія Полонська-Василенко); 7 географічних назв (Галицько-Волинська держава. Україна. Львів, Холм, Каліш. Західна Європа); 1 хронологічне повідомлення (XIII ст.); 2 слова - архаїзми (хоробрий, городи). 13 одиниць історичної інформації, що характеризують глибину і міцність слухової і смислової пам'яті, вербального сприйняття. Образного мислення, репродуктивної уяви, довільної уваги.

Чутливе вухо вловило б у цьому тексті особливу яскравість, образність, виразність авторського оповідання, досягнуті за допомогою метафор, порівнянь, прямої мови. Дієслів недоконаного виду, підсилювальних конструкцій. Більш-менш повне відтворення цієї інформації свідчить про визначний рівень розвитку в школярів образного сприйняття й уяви, а також образної пам'яті.

В канву оповідання вплетене і деякі теоретичні відомості: про значення діяльності Данила Галицького, про збереження самобутності держави, про міжнародний авторитет Галицько-Волинського князівства. Дитина здатна до логічного осмислення навчальної інформації, не пропустить цю інформацію.

У цілому текст містив 23 інформаційні діагностуючі одиниці.

Аналіз робіт показав індивідуальний ступінь готовності кожного учня до сприйняття й осмислення історії. В учнівських диктантах було відтворено від 8 до 21 інформаційних одиниць. Учні погано запам'ятовували однорідні відомості, викладені простим перерахуванням, спотворювали географічні назви, спрощували мову викладу, довгі складні речення розбивали на короткі частини; опускали художні прийоми оповідання. Не звертали уваги на визначення теоретичних одиниць змісту.

Залежно від мети, яку ставить учитель перед учнями в ін.. може запропонувати диктант з будь-яким потенціалом для перевірки (кількістю і якістю одиниць змісту). Діагностуючий диктант допомагає вчителю вчасно

звернути увагу на труднощі в сприйнятті й осмисленні історичного матеріалу, що є в учнів даного класу 9віку0. Свідомо уникати таких моментів у своєму викладі і відборі навчальних текстів, застосовувати спеціальні завдання на розвиток пізнавальних процесів. Диференціювати навчання історії, зацікавлювати кожного учня можливістю поліпшити свої результати.

Форми і методи роботи щодо посилення пізнавального інтересу учнів до історії.

Якщо взяти за основу зміни особистісних особливостей учнів, то в своїй роботі, у напрямку посилення пізнавального інтересу учнів до історії, перш за все беру до уваги, що учні основної школи та старшої школи мають зовсім різну підготовки, виходячи з їх віку.

Рівень розвитку особистості дитини в основній школі показує - дитина ще не має власних поглядів, але вже може відповідально відноситися до навчальної діяльності, що передбачає у сфері викладання реалізацію мети: допомогти дитині не втратити інтерес до навчання, як найбільше дати йому в плані розвитку його, як учня, надати приклади добрих вчинків, а також уявлень, які необхідно засуджувати, тобто світоглядних, людських цінностей.

У старших класах новий рівень розвитку особистості, коли складаються компетентності учнів, їх більш усвідомлене відношення до навчання, намагання знайти та розвивати свої інтереси, відбувається вибір майбутньої професії. Все це вимагає створювати для учнів навчальні ситуації, вирішуючи які їм буде важливо мати свою точку зору, вибирати та вміти відстоювати її, бути толерантним до опонента, вміти цивілізовано вести себе в будь-якій ситуації.

Я користуюсь різними формами організації своєї діяльності, як учитель: семінари, диспути, рольові ігри.

Форми і методи роботи з учнями не можуть бути однаковими. Якщо ми

хочемо зберегти пізнавальний інтерес. В своїй діяльності я виділяю наступні напрями:

1. Використання проблемно-змістовних задач.

а) Наприклад: історія України, 7 клас. Тема: "Початок правління князя Володимира. Затвердження християнства як державної релігії".

"За легендою князь Володимир, обираючи державну релігію для Русі з-поміж різних релігій, обрав саме православ'я. Назвіть причини саме цього вибору князя. Розташуйте їх за ступенем значущості:."

б) "988р. князь Володимир разом з дружиною у Києві прийняв християнство.

Чи поширяться це явище на інші території держави? Чому?

Як швидко мав відбутися цей процес і чому?

Що заважить а що сприятиме поширенню християнства?

Які соціальні верстви населення Київської Русі були зацікавлені в поширенні нової релігії (Християнства)?

в) Тема: "Суспільний устрій Київської Русі у IX-Xст".

Намалюйте схему управління державою Київська Русь.

Заповніть таблицю "Основні верстви населення Київської Русі".

2. Робота з підручником (від читання для пошуків відповідей на прості пізнавальні питання до самостійного вивчення більшої частини параграфу)

3. Ведення робочих зошитів (від домашньої роботи з ними при обов'язковій перевірці учителем до їх самостійного ведення).

4. Робота з джерелами (від аналізу історичних джерел під керівництвом учителя самостійного виконання творчих та продуктивних завдань).

5. Форми організації учнів (від завдань учителя до завдань, які вибирають та пропонують самі учні, від рішення проблемних завдань під керівництвом учителя до самостійної роботи над проблемою).

6. Виведення прийомів роботи на новий проблемно-пошуковий рівень при великому об'ємі навчального матеріалу.

7. Образного, емоційного викладання історії, що сприяє підтриманню інтересу до науки. Використовувати додаткову літературу, щоб зацікавити учнів більше

читати.

8. Теоретичний матеріал в старших класах доцільно вивчати не стільки на відтворюючому. Скільки на проблемному, творчо-пошуковому рівнях.

Так, вивчаючи в 10 класі (історія України) тему "Події Російської революції 1905-1907рр на українських землях", на початку ставлю перед учнями проблемне завдання. В кінці уроку дати відповідь на запитання: "Які результати мала революція 1905-1907р. р. в Україні? Чи можна вважати революцію демократичною?"

9. Формування узагальнюючих характеристик. Виконуючи цю роботу учні просовуються індуктивним шляхом від вивчення факті в до осмислення їхньої сутності і в подальшому до перерахування найбільш важливих, істотних ознак в узагальнюючій характеристиці. Наприклад, 6 клас. Історія України. Всесвітня історія. Тема: "Життя людей за первісних часів."

Учні аналізують факт: "У гроті Київ - Коба поблизу Сімферополя в 1924р археологи знайшли рештки вугілля, кремені, розколоті кістки вовка, оленів, антилоп, коней, зайців. Крем'яні знарядження дуже грубі й примітивні камені, трохи відбиті з боків, і невеликі відщепи. Тут таки у видовбаних у ґрунті ямах було виявлено останки дорослої людини й п'ятимісячної дитини.

На основі цих даних зробіть узагальнюючу характеристику про рівень розвитку знарядь праці. Про основні заняття людей, про тип господарства та рівень духовного життя".

10. Використання історичних ігр "Впізнай героя"

З 2002 року, коли я побувала на авторських курсах Соловійова Ю. І. тодішнього директору ліцею при Донецькому університеті, дуже часто для формування та підтримки пізнавального інтересу до історії використовую історичні ігри "Впізнай героя".

Приклади

Княгиня Ольга.

Почитала Ісуса Христа, не зустрічаючи розуміння в колі родини /5/

За трагічних обставинах залишилася молодою вдовою з малолітнім сином на руках /4/

Була дуже мстивою, відрізнялася при цьому великою винахідливістю /3/

Взимала побори дикими птахами /2/

В історію ввійшла із трьома прізвиськами: "Мудра", "Хитра", "Свята" /1/

Юрасик Хмельницький

З першої спроби прийти до влади йому не вдалося /5/

Помер насильницькою смертю /4/

Своїми вчинками знеславив знатних і авторитетних предків /3/

За своє коротке життя встигнув побувати й у полоні, і при владі, і у в'язниці, і в монастирі /2/

Сучасники рідко називали його на прізвище, воліючи зменшувально-зневажливе ім'я-прізвисько. /1/

Петро Конашевич Сагайдачний

Був активним прихильником і популяризатором православ'я /5/

Успішно воював проти турків /4/

Не менш успішно воював і проти Московії /3/

У зрілі роки разом із групою товаришів записався в школу /2/

Помер від ран, отриманих на Хотинській війні /1/

Віщий Олег

За кордоном залишив частину свого бойового спорядження /5/

Родом був звідкись зі Швейцарії /4/

Був дуже марновірний і вірив усяким гороскопам і пророкуванням /3/

Дуже любив свого коня

Помер від укусу змії /1/

Володимир Мономах

Був правителем величезної держави /5/

Щиросердно зізнався, що кривдив багатьох звірів і навіть знищив рідку червонокнижну тварину /4/

Набридав дітям своїми повчаннями /3/

Намагався примирити своїх родичів, що полаялися /2/

Якщо вірити Пушкіну, його головний убір важив надзвичайно багато /1/

Святослав

Був шляхетного походження, але відрізнявся простою вдачею /5/

Не засиджувався довго в ріднім місті, постійно відправляючись у тривалі закордонні турне /4/

Наганяв жах на сусідів, завжди заздалегідь попереджаючи про свій візит /2/

Збирався перенести столицю далеко від могил предків /2/

Дозволив використовувати свій череп не за призначенням /1/

Висновки

Роль пізнавальних умінь у сучасному процесі навчання багатогранна:

По-перше, їх формування є одним із важливих завдань шкільної історичної освіти, оскільки на цій основі відбувається розвиток і удосконалення пізнавальних можливостей учнів, їх компетентності, розкривається їхня індивідуальність.

По-друге, пізнавальні вміння – органічна частина змісту історичної освіти, які опановують учні для самостійного і критичного сприйняття історичного

матеріалу.

По-третє. Пізнавальні вміння - це засіб формування історичних знань, особистісних суджень і мотивованого відношення до минулого.

По-четверте, вони є прогнозованим результатом цілеспрямованого навчання історії.

По-п'яте, пізнавальні вміння можуть виступати і як вагомий критерій успішності навчання і викладання. Уміння. Використання учнем для організації своєї відповіді, можуть і повинні виступати як показник. Вимірювач результатів навчання.

Розмаїття інтересів, нахилів, темпераментів, видів і рівнів пізнавальних процесів. Інших можливостей учнів у навчанні і діяльності дає підставу перефразувати А. Екзюпері, стверджувати: "Я не знаю, що таке учні, я знаю багато різних учнів". У шкільному житті учнівське різноманіття насамперед визначається предметно - пізнавальними здібностями.